The Central Research institute
of the Armed Forces of Ukraine

Military Science. Vol. 3 No. 1 (2025)

DOI: 10.62524/msj.2025.3.1.01

Війна нового типу: український досвід і переосмислення філософії збройної боротьби

Олександр Сирський
кандидат військових наук
Головнокомандувач Збройних Сил України
03168, проспект Повітряних Сил, 6, Київ, Україна
e-mail: sirsk_os@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6396-7559

Андрій Лебеденко
заступник Головнокомандувача Збройних Сил України
Апарат Головнокомандувача Збройних Сил України
03168, проспект Повітряних Сил, 6, Київ, Україна
e-mail: a.lebedenko@mil.ua
ORCID: 0009-0002-3332-1591

Олег Семененко
доктор військових наук, професор
заступник начальника Центрального науково-дослідного інституту
Збройних Сил України з наукової роботи
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України
03049, проспект Повітряних Сил, 28 Б, Київ, Україна
e-mail: aosemenenko@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6477-3414

Анотація. Сучасні збройні конфлікти зазнали суттєвих трансформацій, які змінюють уявлення про війну, силу та перемогу. російсько-українська війна стала полігоном для випробування нових підходів до ведення бойових дій, асиметричних стратегій та інтеграції передових технологій. Вона змінила не лише тактику та стратегію, а й фундаментальні філософські засади збройної боротьби, що вимагає їхнього глибокого переосмислення. Тому головною метою статті є аналіз українського досвіду у веденні війни нового типу, визначення ключових тенденцій трансформації збройного конфлікту в сучасних умовах, перегляд та оновлення підходів до філософії війни, що відповідають викликам XXI століття. Основними результатами статті є те, що в ній: розкрито основні постулати війни в контексті російсько-українського протистояння; визначено характерні особливості війни нового типу на прикладі російсько-українського конфлікту; розкрито ключові зміни у філософії збройної боротьби, зокрема значення інформаційної, технологічної та психологічної складових; обґрунтовано необхідність перегляду традиційних уявлень про силу, перемогу та стратегію у сучасних війнах; окреслено можливі вектори трансформації збройної боротьби на основі отриманого досвіду. Матеріали статті можуть бути корисними військовим теоретикам та практикам, які займаються розробленням стратегій сучасного ведення війни; аналітикам у сфері безпеки та оборони, які досліджують трансформацію збройних конфліктів; дослідникам у галузі філософії війни, військової історії та міжнародних відносин; політикам і військовим керівникам, які формують оборонну політику та військові доктрини.

Ключові слова: асиметрична боротьба, боротьба за незалежність, війна нового типу, воєнна безпека, збройна боротьба, філософія війни, військова стратегія, оперативне мистецтво, стратегічне мислення, воєнне лідерство, технології війни, тактика та стратегія воєнних дій, мережева війна, еволюція воєнного мистецтва, національна безпека, глобальна стабільність, методи ведення війни, бойовий дух, військове навчання, майбутнє збройних конфліктів.

Вступ

У кожну епоху війна постає не лише як прояв сили, а й як дзеркало своєї доби – її страхів, технологій, моралі й антропології. Проте нинішнє зіткнення, яке триває на перехресті історичних плит, стало викликом не лише арміям, а самій сутності того, що ми вважаємо війною. Воно змусило світ усвідомити: філософія війни, якою ми керувалися протягом століть, більше не вміщує реальність нової бойової дійсності [1–12].

Канонічні постулати – від проникливої хитрості Сунь-дзи до аналітичного детермінізму Клаузевіца – були породжені часом централізованих держав, визначених фронтів, лінійних стратегій і симетричних протистоянь [1, 2]. Вони описували війну як зіткнення волі, організованої структури, маневру і сили, в якому дія мала просторове і тимчасове обґрунтування, а перемога – логіку. Сьогодні ж ми бачимо конфлікт, що руйнує саму тканину цих припущень.

Сучасна війна більше не є театром, де два актори ведуть гру за правилами, – вона є процесом, у якому множинність волі, швидкість змін, асиметрія можливостей та технологічна надбудова спотворюють класичні уявлення про причинність, оперативність і ціль.

Бій стає полем не лише фізичного, а й когнітивного, інформаційного, мережевого й морального зіткнення. Лінії фронту – розмиті, армії – фрагментовані, домінування – тимчасове і локальне, а правда – динамічна. У цій дійсності неможливо з упевненістю сказати, коли починається наступ, де закінчується оборона, і хто є “полководець”, якщо вирішальним чинником стає не особистий геній, а спроможність колективного інтелекту адаптуватися.

Ця війна є особливою тому, що вона не повторює жодну з минулих – вона трансформує саму сутність збройного протиборства.

Це війна, де машина мислить швидше за людину, де карта – не простір, а хмара даних, де смисли важливіші за снаряди, а моральний резонанс – потужніший за танковий прорив. Це війна, де перемога є не фіксацією контролю, а підтримкою руху до стійкості й суб’єктності.

Саме тому постає нагальна потреба в новій філософії війни – не як зібранні оновлених тактик, а як глибокому переосмисленні самої природи збройної боротьби. Потрібна філософія, яка зможе врахувати мережеву природу влади, несталість домінування, когнітивну багатовимірність впливу та моральну глибину спротиву. Це має бути філософія, яка бачить не лише поле бою, а й світогляд за ним, – філософія, де війна перестає бути лише інструментом політики, а стає проявом онтологічної боротьби за майбутнє людини в світі складності.

Війна більше не є подією між націями – вона є процесом всередині цивілізацій. І цей процес вимагає не нових генералів, а нових мислителів.

Війна, яка триває сьогодні, не є лише зіткненням армій чи націй – вона є розломом світового устрою, тріщиною в самій геології цивілізації. Це не війна за території, це війна за сенси, і саме тому вона змінила світ назавжди. Вона зробила очевидним те, що довгий час ховалося за мовчанням дипломатії: ідея справедливості як опори міжнародного порядку – зруйнована. Ідея сили як відповідальності – спотворена. Ідея миру – умовна.

Цей конфлікт став краплею, що розірвала ілюзію безпеки. Його продовження – це не лише агонія регіону, а пульсація загрози, яка йде по всіх лініях світового тіла. Він породжує нові фронти – не лише географічні, а й моральні, економічні, технологічні. Кожна зволікаюча дія, кожне дипломатичне ухилення, кожне політичне "можливо" в цьому конфлікті множить нестабільність глобального порядку. Те, що починалося як локальна агресія, стало дзеркалом всього людства, в якому видно глибини його кризи.

Небезпека не лише в ракетах і танках, небезпека – у мовчазному схваленні. У байдужості, яка виправдовує агресора тим, що він сильний. У розмитості моральних меж, яка дозволяє диктаторові діяти так, наче його воля – це доля народів. Адже коли думка однієї людини починає важити більше, ніж свобода мільйонів, – тоді світ стає заручником нескінченного свавілля.

Світовий баланс тримався на умовній вірі: якщо сильний нападає на слабкого, завжди знайдеться інший сильний, який зупинить цю несправедливість. Але сьогодні цей філософський постулат розпадається. Одні гіганти паралізовані внутрішнім хаосом, інші – спокусою торгувати безпекою за стабільність. А між ними – слабкий, який має стояти сам, немов цілісний Всесвіт, що обрав гідність замість страху.

Продовження цієї війни – це не лише продовження бою, це руйнування морального контракту, на якому трималося світове співіснування. Якщо зло в одній точці не зупинене, воно перестає бути локальним – воно стає методом, нормою, шаблоном. І якщо сьогодні сильні не зупиняють зло, завтра це зло перетвориться на нову форму світового правління – правління насильства, а не принципу [1–12].

Це війна, яка змусила людство подивитися в дзеркало і не впізнати себе. І саме тому вона є не війною однієї країни – вона є випробуванням цілого виду. Вона питає: чи має ще людина силу стояти за цінності, чи вже готова здати їх за спокій. Чи ще існує поняття моральної відповідальності сили, чи світ остаточно став полем хаосу, де виграє не той, хто правий, а той, хто гучніший. Це війна, яка поставила край епосі компромісів із неправдою. І вона або стане початком нової філософії свободи, або фіналом віри в неї.

Матеріали та методи

Війна між Україною та росією почалася не у 2014 році й навіть не у 2022-му. Це протистояння триває століттями. Змінилася форма боротьби, засоби, тактика й стратегія, але сутність залишилася тією ж: український народ бореться за свою свободу та державність проти російського імперіалізму. Кожна епоха мала свої виклики, втрати й перемоги. Але незмінним залишалося прагнення українців до незалежності, яке проходить червоною ниткою через всю історію. У табл. 1 розкрито основні етапи збройної боротьби між Україною та росією за незалежність держави та свободу українського народу [1–21].

Сучасна філософія війни ґрунтується на століттях боротьби українців за свою державність. Історія вчить нас, що виживає той, хто готовий боротися, адаптуватися й змінювати методи ведення війни. Україна має унікальний досвід протистояння російському імперіалізму, і цей досвід буде визначальним у майбутніх військових конфліктах світу.

Результати

Ми живемо у моменті, коли історія вже не просто пишеться – вона горить, випалюючи нові контури людського розуміння. У цьому вогні формується нова філософія війни, і саме тому ми не маємо права дозволити їй розвіятися разом із попелом забуття. Наступним поколінням ми мусимо залишити не лише факти і хронологію, а передусім – смисли. Тому що війна – це не лише про те, що сталося, а про те, чому і як це змінило все, що ми раніше вважали незаперечним.

Таблиця 1. Етапи боротьби українського народу за незалежність

Етапи	Девіз, цілі та ідеї	Опис періоду боротьби
Перша доба боротьби: війни Богдана Хмельницького (1648–1657)	Девіз періоду: “За віру, за волю, за Україну!” Цілі та ідеї: визволення від польського панування, утворення незалежної козацької держави, військово-політичний союз із рівними партнерами.	Період Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького став першим масштабним етапом боротьби українців за власну державність. Головною зброєю того часу була військова майстерність козацтва: мобільність, маневреність, уміння воювати у відкритому полі та проводити рейдові операції. Однак українці поступалися полякам та московитам в організації регулярного війська й ресурсах. Союз із московським царством, який здався порятунком, згодом став новою загрозою.
Перша світова війна та Українська революція (1914–1921)	Девіз періоду: “Воля України або смерть!” Цілі та ідеї: відродження незалежної Української держави, побудова національної армії, уникнення колонізації росією чи Польщею.	Перша світова війна принесла Україні руйнування та розкол. Військова техніка – кулемети, артилерія, бронетехніка – змінили спосіб ведення бою, але головним фактором боротьби була політична ініціатива. УНР та ЗУНР були спробами створити власну державу, але відсутність єдності й зовнішній тиск призвели до поразки. Українська армія мала досвідчені підрозділи (Січові Стрільці, армія УНР), але їй не вистачало важкого озброєння та підтримки ззовні.
Друга світова війна та боротьба УПА (1939–1954)	Девіз періоду: “За Українську Самостійну Соборну Державу!” Цілі та ідеї: незалежна Україна без тоталітарних режимів, боротьба проти нацистів та більшовиків.	Українці опинилися між двома тоталітарними імперіями: Третім Рейхом та срср. Організована боротьба УПА продемонструвала здатність українців вести партизанську війну в умовах абсолютної переваги ворога в техніці й ресурсах. Головною зброєю була мобільність, знання місцевості, підтримка населення. УПА не мала важкої техніки, що зрештою ускладнило боротьбу проти радянських військ.
Радянський період (1954–1991): підпільна боротьба та культурний спротив	Девіз періоду: “Душу й тіло ми положим за нашу свободу!” Цілі та ідеї: збереження української ідентичності, культурна боротьба, незалежність.	Пряме збройне протистояння змінилося на ідеологічний та культурний опір. Українські дисиденти, літератори, митці стали зброєю проти русифікації. Відсутність незалежних ЗМІ, репресії та переслідування не зупинили боротьби.
Становлення української держави (1991–2014)	Девіз періоду: “Україна понад усе!” Цілі та ідеї: державне будівництво, інтеграція у світове співтовариство, зміцнення армії.	Україна отримала незалежність без війни, але відсутність стратегії посилення оборони призвела до слабкості перед майбутнім вторгненням. Нейтралізація ядерного арсеналу, корупція у військовій сфері зробили країну вразливою перед російською агресією.
Війна 2014–2022: початок великої боротьби	Девіз періоду: “Слава Україні! Героям слава!” Цілі та ідеї: захист територіальної цілісності, перехід на стандарти НАТО, створення боєздатної армії.	росія розпочала гібридну війну, використовуючи “зелених чоловічків”, інформаційні атаки, терористичні методи. Українці виграли в маневреній війні на Донбасі, але програвали в авіації, ракетних силах, флоті.
Війна 2022–2025: війна за майбутнє	Девіз періоду: “Боротьба триває! Ми переможемо!” Цілі та ідеї: повна деокупація, знищення військового потенціалу росії, інтеграція в НАТО.	Широкомасштабне вторгнення стало кульмінацією війни. Україна показала перевагу в застосуванні дронів, високоточних ударів, ефективності мобільних груп. Відсутність авіаційного домінування стала слабким місцем, але воля українців перетворила цю боротьбу на війну за майбутнє не лише України, а й усього демократичного світу.

Війна росії з Україною стала не лише полем бою, а лабораторією переосмислення. Вона зруйнувала традиційні уявлення про те, як і чому ведеться збройна боротьба. Вона розмила чіткі межі між фронтом і тилом, між солдатом і програмістом, між зброєю і словом. Вона зробила очевидним, що сучасний конфлікт – це не лише справа військових, а глибока криза всього суспільного буття. І якщо ми не зафіксуємо ці перетворення в осмисленому вигляді, то втратимо шанс навчити майбутнє уникати помилок нашого часу.

Ми маємо сформулювати основні закони сучасних збройних конфліктів не для того, щоб обмежити свободу дій, а для того, щоб зберегти людяність у просторі, де її найпростіше втратити. У цих нових законах мають знайти відображення принципи, які виростають не з давніх кодексів честі, а з нової реальності: де війна ведеться не лише збройно, а й цифрово; де перемога вимірюється не окупованою землею, а стійкістю до руйнування; де моральна перевага стає елементом стратегічної переваги.

Ці зміни не залишаться непоміченими. Вони вже почали змінювати свідомість воєначальників. Там, де колись стратегія будувалася на кількісній перевазі, тепер на перший план виходить спроможність до гнучкості, творчості й горизонтального управління. Генерали нового часу мають мислити як архітектори систем, як інтегратори знань, а не як носії старих шаблонів. І це лише початок.

Для цивільного населення війна також перестала бути “чужою справою”. Вона стала повсякденням, середовищем, простором виживання і співтворення. Люди більше не можуть бути глядачами.

У новій війні кожен є або учасником, або мішенню, або захисником. І саме тому ми маємо залишити прийдешнім поколінням не лише аналіз, а й філософську карту – як пройти цей хаос, не втративши себе.

Ми пишемо не просто історію війни. Ми формуємо антропологію спротиву, етику рішень, метафізику стійкості. І якщо це залишиться лише в пам’яті очевидців, воно зникне. Але якщо стане текстом, книгою, доктриною – воно стане основою для нового мислення про війну. Мислення, яке не звеличує війну, але й не намагається від неї втекти. Мислення, яке визнає: війна – це темний бік буття, і саме тому ми мусимо говорити про неї світло.

Філософія війни – визначення та значення в контексті російсько-українського протистояння.

Філософія війни – це система мислення, яка осмислює війну не лише як подію, а як явище буття. Вона охоплює природу насильства, природу конфлікту, сенс жертви, межі ворожнечі, питання справедливості та права на спротив. Це не стратегія і не тактика – це роздуми про те, *чому* війна стається, *як* вона змінює людину і суспільство, *що* вона відкриває в нас – як у видах, що прагнуть миру, але вдаються до крові.

У контексті російсько-української війни, що триває, **філософія війни набуває вирішального значення**. Адже тут йдеться не лише про зіткнення двох армій, а й про зіткнення двох світоглядів, двох цивілізаційних наративів, двох уявлень про те, що таке свобода, народ, держава і право бути собою. Це війна, яка поставила не лише політичне чи територіальне питання – а питання буття народу: *бути чи не бути?*

Парадоксально, що два народи, які колись воювали пліч-о-пліч проти зла у світовій війні, тепер самі опинилися по різні боки нового розлому. Але відповідь не в історії союзів – вона в історії мислення. Бо в той час як один народ відчув себе частиною вільного світу, народом гідності й власного голосу, інший – залишився в імперській парадигмі, де сила дорівнює праву, а близькість – це підкорення.

російська політична і культурна свідомість, зрощена на традиціях централізованого контролю, сакралізованого вождизму й страху перед хаосом свободи, бачить в інакшості – загрозу. Українська ж ідентичність навпаки – вкорінена в боротьбі за своє право бути *не як*

інші, у вічному гартуванні себе через спротив. Один народ хоче *владарювати*, інший – *існувати*. І саме тут філософія війни розкриває свою суть: війна починається тоді, коли існування одного є неприйнятним для іншого.

Загарбницький менталітет, що зневажає свободу як слабкість, намагається перетворити інший народ на своє дзеркало – а той, хто цінує свою унікальність, чинить спротив навіть тоді, коли все, здавалося б, втрачено. Війна стала символом не сили, а страху: страху перед свободою іншого, перед його правом мислити, говорити, бути інакшим. І цей страх перетворився на агресію.

Тому філософія війни сьогодні – **це не абстракція**, а інструмент осмислення глибини нашого конфлікту. Вона дозволяє зрозуміти, що це не просто війна держав, а війна світоглядів. Війна між минулим, яке не хоче відпустити, і майбутнім, яке не погоджується чекати. Між насиллям пам'яті і волею до життя.

І лише крізь цю філософську призму можна побачити, що війна не завжди починається з пострілу. Вона починається із заперечення права іншого бути – бути собою. Україна ж у цій війні не завойовує – вона відстоює. Вона не наступає – вона оберігає. І саме тому ця війна – не трагедія лише одного народу. Це філософська межа людства: чи здатен світ прийняти багатоманітність істин, чи знову скотиться у спокусу насильницької єдності.

У підсумку філософія війни – це не опис баталій і генералів. Це спроба відповісти на вічні питання, які знову стали болючими: *Хто ми у війні? Навіщо ми боремось? Чим є перемога?* А російсько-українська війна стала не лише історичною подією, а **дзеркалом світової цивілізації**, у якому кожна держава, кожен народ, кожна людина змушені побачити себе без прикрас.

1. **Незворотність війни…** Війна – це не просто зіткнення двох військових сил. Вона виявляє глибші процеси в суспільстві, змінює саму природу людських стосунків, руйнує усталені структури й формує нові орієнтири для майбутнього. Для України війна є постійною реальністю, до якої ми змушені адаптуватися, але незворотність цієї війни також означає, що її результат не можна змінити мирними переговорами чи компромісами, якщо вона є національною справою існування. Із кожним новим боєм ціна за нашу свободу росте, однак сама війна вже відправила нас до точки неповернення, де кожен момент – це або наш прогрес, або затягування катастрофи.

2. **Слабкий перед сильним…** У класичному розумінні війни слабший прагне скористатися хитрістю, досконалішою тактикою чи зовнішніми союзами, щоб компенсувати свою слабкість. Однак в умовах сучасної війни слабкість визначається не лише фізичною силою, а й моральною та психологічною витривалістю. Слабкість не є синонімом поразки, а може бути каталізатором боротьби, що своєю чергою призводить до формування нових концепцій боротьби – війна сил і волі, а не лише озброєнь. В Україні слабкість сил оборони перекривається мобілізацією національної єдності, адаптивними стратегіями та прагненням до перемоги.

3. **Розмитість перемоги для супротивників…** Війна між Україною та росією є прикладом того, як перемога може бути розмита в часі й просторі. Для однієї сторони перемога – це національне виживання, для іншої – відновлення імперської величі. Проте у кожному з цих розумінь є внутрішні суперечності, бо ані територіальні здобутки, ані змінене політичне керівництво не гарантують остаточної перемоги. Перемога може бути досягнута, коли одна зі сторін здатна змінити саму природу конфлікту, а не лише його результати на полі бою.

4. **Сила у війні, що це таке?** Сила у війні – це не лише величина армії чи кількість техніки, а й глибина волі до боротьби. Це спроможність продовжувати незважаючи на втрати, адаптувати стратегії до нових умов, здобувати підтримку зовнішніх партнерів і

створювати нові стратегії зі збереженням гнучкості. Для України сила війни – це не перевага в технічних засобах, а згуртованість, воля до виживання й стійкість моральних засад, що дають змогу вистояти навіть проти агресії значно сильнішого супротивника.

5. **Усі війни закінчуються, але не усі перемогою… Деякі війни закінчуються політичною волею, і не завжди ця воля є у учасників конфлікту…** Перемога не завжди визначається лише військовими досягненнями. Політична воля, внутрішня здатність нації до самозбереження і прагнення до миру іноді є важливішими за військову міць. У разі російсько-української війни, що триває, наявність політичної волі для того, щоб продовжувати боротьбу за незалежність, визначає успіх. Водночас, така воля може бути відсутня у агресора, чия мета виходить далеко за межі лише політичних досягнень.

6. **На жаль… Перемога у війні не завжди досягається на полі бою…** Війна в сучасному світі – це не лише про військові зіткнення. Це інформаційна, економічна, політична боротьба, де перемога залежить від здатності контролювати ситуацію на всіх фронтах, не лише на фізичному. Тому навіть якщо бойові дії тривають, війна може бути виграна в залі міжнародних переговорів, за допомогою економічних санкцій, в управлінні моральним духом нації.

7. **Молодь та нове покоління нічого не винно, але може обрати шлях воїна, захисника своєї держави!!!** Війна формує нові покоління людей, які зростають в умовах боротьби за свою ідентичність і майбутнє. Молодь, яка не брала участі у попередніх конфліктах, усвідомлює, що її вибір – це вибір між збереженням національної гідності і підкоренням чужим володарям. Тому заклик до захисту своєї землі є не лише моральним обов'язком, а й боротьбою за справедливість і право на майбутнє, яке вони самі визначатимуть.

8. **Що визначає лідера – це відсутність групового мислення. Слухай усіх, але рішення ухвалюй сам!!!** Лідерство в умовах війни не може базуватися на послідовності думок більшості. Лідер має вийти за межі звичних рамок і мати здатність ухвалювати рішення, керуючись лише найбільш важливими і стратегічними цілями, навіть якщо це суперечить загальній думці. У цей момент важливо не слідувати за натовпом, а вести своїх людей до перемоги, навіть через невизначеність і біль втрат.

9. **Лідер – це не той, хто думає як більшість, а той, хто може змусити більшість думати як він…** Лідер, який веде країну через війну, повинен мати здатність трансформувати менталітет нації. Його роль не в тому, щоб слідувати за настроями народу, а в тому, щоб перетворити кожного громадянина в свідомого борця, частину великого механізму, здатного досягти мети. Він визначає напрямок, а не відповідає на питання: "чому" більшість погоджується з його планами.

10. **Перемога, отримана насильством, – це та сама поразка, бо вона тимчасова…** Насильницька перемога – це ілюзія довговічного результату. Вона може призвести до тимчасової зміни ситуації, але не забезпечує стабільного миру. Перемога, здобута за допомогою сил, без моральної чи політичної легітимності, не може бути стійкою. Вона стане лише тягарем для майбутніх поколінь, які продовжуватимуть шукати справедливості. Війна має завершитися зміною фундаментальних умов, а не тимчасовими вирішеннями через насильство.

11. **…відкидай найбажаніші думки, бо саме вони найбільше можуть тебе знищити…** Війна змінює внутрішній світ людини, і найбільша небезпека криється у бажаннях, які здатні втягнути в пастку ілюзій. Бажання досягти миру, завершити війну чи врятувати людей можуть відволікати від головного – від реальних можливостей і необхідних рішень, які мають ґрунтуватися на об'єктивній ситуації. Ці ілюзії, засновані на надіях, можуть зробити тебе уразливим, адже боротьба не може залежати від наївних сподівань, а

тільки від холодного розрахунку та ясного бачення.

12. **Іноді треба не довіряти навіть найбільш перевіреним командирам та довірити усе тому, в кому ти не впевнений зовсім, бо такий ризик розкриє шанс досягти того, на що ти ніколи не очікував…** Історія війни вчить, що іноді найбільший ризик може стати ключем до перемоги. Несподіваний вибір або довіра до людини, що здається менш надійною або знайомою, може відкрити нові можливості. Люди, які не мають чітко визначених амбіцій або звичок, здатні віднайти інноваційні підходи, які можуть перевершити традиційні методи. Війна не дозволяє грати за звичними правилами, вона вимагає відкритості до нових ідей і нестандартних рішень.

13. **Крок для відступу під час військової операції може бути тільки один, бо другий може бути останнім…** У війні відступ – це не лише тактичний крок, це акт життєвої важливості. Важливо вміти вибирати момент, коли відступ є необхідним для збереження сили, але це рішення має бути точним і рішучим. Відступити потрібно один раз, а не двічі, бо кожен наступний крок може призвести до катастрофи. Відсутність чіткої стратегії у таких випадках може призвести до повного розвалу оборони.

14. **Війна дає шанс одному із противників до процвітання, і не завжди тому, хто сильніше або переміг…** У кожному конфлікті є дві сторони, і перемога не завжди гарантує процвітання. Іноді агресор може досягти своїх короткострокових цілей, але відчути крах у довгостроковій перспективі. Натомість навіть поразка може стати початком відновлення нації, якщо вона знайде в собі сили для самовідновлення. Україна вже переживає ці процеси, відновлюючи свою гідність і шлях до розвитку навіть під час війни.

15. **Післявоєнний період іноді страшніше самої війни, бо підтримка тих, хто допомагав воювати, зникає разом із війною…** Війна – це не лише боротьба на полі бою, а й постійне спільне переживання випробувань. Після її закінчення підтримка союзників може слабшати, і виникає страх залишитися на самоті з наслідками війни. Більш важливою, ніж самі бойові дії, є готовність нації до подолання руйнувань після завершення війни, здатність відновити економіку, інфраструктуру і моральний дух. Саме післявоєнний період є вирішальним для формування нового порядку.

16. **Війна в головах особового складу має стати війною за світло у темному царстві. Єдиним виходом для нації та людства в цілому, а воїни мають стати хрестоносцями у боротьбі з невірними. І тільки тоді є шанс зберегти свою ідею та країну…** У часи війни особовий склад має розуміти свою місію не тільки як боротьбу за територію чи перемогу, а й як боротьбу за світло, правду і майбутнє нації. Цей момент є не лише боротьбою за виживання, а й за збереження тих цінностей, які роблять націю унікальною. Це свого роду хрестовий похід, де кожен воїн є носієм ідеї, а не просто солдатом на полі бою.

17. **Не шукайте помилки в стратегії ворога, а втілюйте свою власну стратегію війни! Нехай її не розуміють спочатку, але потім вона стане основою боротьби, бо в тих, хто шукає недоліки у противника, коли він їх не знайде, залишиться тільки Ваша стратегія!!!** Замість того, щоб концентруватися на слабкостях супротивника, потрібно формулювати свою стратегію, яка базується на власних сильних сторонах. Якщо стратегію супротивника не можна розібрати або адаптувати до себе, краще зосередитися на створенні своїх умов для перемоги. Стратегія, що є результатом глибоких роздумів, може не бути зрозумілою одразу, але з часом вона знайде підтримку і стане фундаментом для перемоги.

18. **Іноді від життя однієї людини залежить життя усієї нації. Але ця людина може як прославити націю, так і зачорнити її на довгі роки. На жаль, життя втрачених мільйонів не завжди може вплинути на перебіг подій в історії та врятувати націю…** Історія війни показує, що індивідуальні рішення можуть мати значно більший вплив, ніж

здається на перший погляд. Від вчинків одного лідера чи бійця залежить не тільки доля військової операції, а й моральний дух нації. Іноді навіть одна людина здатна змінити перебіг війни. Проте іноді великий вклад в історію може не повернути те, що вже було втрачено. Втрачені мільйони можуть бути непоправними, але героїчні дії окремих осіб можуть змінити шлях до перемоги.

19. **Головне – доброта та відвага…** Добро і відвага – це не лише моральні категорії, це основні стовпи, на яких тримається нація, що бореться за свою свободу. Вони є фундаментом військової стійкості, бо без них неможливо відстояти правду та справедливість. Війна жахлива, але саме доброта в серці воїна і відвага, що народжується з віри в свою справу, визначають її результат.

20. **На жаль, усі розуміють, що вони будуть воювати, але вони також розуміють, що чим довше буде тривати війна в Україні, тим коротша і менш затратлива війна буде у інших…** Війна – це не лише фізичний конфлікт, а й глобальна політична динаміка. Продовження війни в Україні змушує інші нації переглядати свою зовнішню політику. У цьому контексті кожен день конфлікту приносить нові уроки і змушує світ звертати увагу на свої стратегії. Україні доводиться платити найбільшу ціну, але це також впливає на стабільність усього світу, тому інші нації мають прийняти уроки цієї війни, щоб уникнути подібних катастроф у майбутньому.

21. **Колективна безпека має сенс тільки тоді, коли думка лідера підтримується іншими, а відповідальність за ухвалені рішення ділиться між усіма членами колективного безпекового блоку. Чим більше членів колективного безпекового блоку, тим менші безпекові гарантії…** Колективна безпека не може існувати без єдності думок і рішень серед її учасників. Кожен член блоку має бути готовий до того, щоб відповідальність за безпеку була рівномірно розподілена, але також важливо розуміти, що коли забагато учасників – послаблюється ефективність. Усі країни мають різні інтереси і стратегії, і тому гарантовану безпеку можна отримати лише тоді, коли колективний блок діє як єдине ціле, а не як мозаїка окремих частин.

22. **Перемоги не завжди одразу можна побачити або відчути. Іноді ворогу здається, що він досяг успіху, але він пізніше розуміє, що це початок його кінця… Україна втратила, але примусила росію зробити безповоротні шляхи щодо свого глобального статусу та іміджу в історії. Вони це і самі розуміють, але вдіяти з цим вже нічого не можуть, бо вони у світовому масштабі вже програли, а народ навік заклеймив себе кров'ю, яку вже неможливо буде змити…** Перемога у війні не завжди вимірюється лише територіями чи перемогами на полі бою. Іноді навіть тимчасова поразка може стати основою для великої стратегії, що змінить перебіг історії. росія хоча й отримала військові успіхи на певних етапах, виявилася в історичному та політичному капкані, який неможливо буде вирішити на короткій дистанції. Історія залишить цей конфлікт як свідчення падіння не тільки стратегічної сили, а й морального іміджу агресора.

23. **Ти можеш не вірити в себе, але ти мусиш вірити в тих, хто поряд з тобою виконує важку рутинну роботу боротьби за ідею, бо тільки вони мають тебе переконати, що віра в себе дає їм сили продовжувати боротьбу, яка є змістом їх існування сьогодні в умовах війни…** У моменти війни, коли власна віра може похитнутися, на перший план виходить колектив. Війна – це не лише про героїзм окремих осіб, а про взаємну підтримку та довіру до тих, хто поруч. Віра в команду і в її здатність досягнути спільної мети стає основою для подолання труднощів. Рутинна праця воїнів і їхня відданість ідеї не менш важливі, ніж будь-які стратегічні плани. Вони можуть бути тими, хто забезпечить продовження боротьби.

24. **…тільки пошук нових ідей може надати перевагу над рівним або сильнішим**

противником. Ніколи не забувай, що противник теж постійно їх шукає, а тому інноваційне випередження є основою збройної боротьби сьогодні… Війна не є статика, вона завжди вимагає постійного оновлення та адаптації. Інновація – це те, що дає перевагу навіть тим, хто здається слабшим або менш підготовленим. Противник, як і ми, шукає нові ідеї, і якщо ми не будемо на крок попереду, його нові підходи можуть нас перевершити. Постійне оновлення і нестандартне мислення є головною умовою для того, щоб перемагати в умовах війни сучасної епохи.

25. **…війна між двома країнами змінює не тільки зовнішню політику держави, а й змінює правила життєдіяльності всередині країни як економічно, так і політично. Або країна – це єдиний механізм, або це легка здобич…** Війна змушує державу переглянути власні внутрішні структури і підходи до управління. Якщо країна не здатна стати єдиним механізмом для мобілізації ресурсів, підтримки економіки та єдності нації, вона стає уразливою. Внутрішня стійкість і політична стабільність мають відповідати викликам, які приносить війна, інакше навіть сильна зовнішня оборона не зможе захистити країну від поразки.

26. **…якщо власні цілі є більш пріоритетними, ніж військові, не треба робити спроби стати керівником, бо твій виграш – це програш твого підрозділу та країни в цілому.** Війна вимагає від лідера самовідданості та відсутності особистих амбіцій, коли справа стосується колективної мети. Лідерство не є місцем для власних прагнень до слави чи вигоди. Кожне рішення, кожен крок лідера має бути спрямований на досягнення спільної мети, без урахування особистих інтересів. Інакше все, що він робить, буде завданням шкоди як підрозділу, так і всій нації.

27. **Головний сенс збройної боротьби – це не знищення країни противника, нації, а й зміна її ідентичності…** У сучасних війнах головним не є знищення ворога фізично. Війна має за мету змінити внутрішні основи противника, його ідентичність і здатність до відновлення. Це боротьба за цінності, ідеї, ментальність нації, а не тільки за територію. Знищення морального духу і самосвідомості супротивника є набагато ефективнішим, ніж фізичне знищення.

28. **Примушуй своїх та чужих жити за своїми правилами, але дай їм право думати, що це їх життя та їх правила… Примус є основою ефективного функціонування військової складової держави, а також примус противника до дій за твоїм планом є основним способом здобути перевагу у збройній боротьбі. Необхідно зробити свою боротьбу за контроль над ситуацією хитрішою та більш далекоглядною (стратегічною), ніж у противника…** У війні кожен акт примусу є частиною стратегії контролю. Примушуючи супротивника діяти за твоїми правилами, ти фактично контролюєш перебіг подій. Водночас важливо дати йому ілюзію, що він сам вибирає шлях. Це дозволяє зберегти його моральний дух і здатність до боротьби, поки ти не реалізуєш свою стратегію на повну потужність.

29. **Не можна силою примусити противника до миру… Тому якщо ти сильний, то сила – це вже перевага над противником. Якщо ти сильніший, тоді й мир настане тільки на основі страху у противника – втратити усе. І навіть коли шанси виграти у конфлікті перевищують можливість програти, але існує шанс втрати усе, противник може погодитися завершити війну, але це не примус – це угода.** Примус до миру через силу може бути тимчасовим, але він не вирішує проблеми назавжди. Якщо супротивник бачить, що він може втратити все, і що його позиція стала безнадійною, він може погодитися на мир, але це буде не примус, а укладання угоди, яка враховує реалії сили і страху втратити все.

30. **Надія – це ілюзія, якщо не можеш полагодити те, що ти зламав – ти вже**

втрачений… Тому якщо ти отримуєш можливість керувати діючим боєздатним організмом, не давай свободу емоціям та забобонам, бо наслідки можуть бути безповоротними як для організму, яким ти керуєш, так і для тебе особисто… Війна вимагає холодного розрахунку і дисципліни. Надія на удачу або емоційні рішення можуть призвести до катастрофи. Лідер, який керує збройними силами, мусить бачити далі за обрій бою, думати не лише про перемогу в окремій битві, а й про наслідки кожного свого рішення для всієї війни. Надія не може замінити чіткої стратегії, так само як імпульсивність не може замінити виваженого планування. Якщо ти сподіваєшся, що ситуація вирішиться сама собою, – ти вже програв. Якщо ж ти дієш розважливо, навіть у найтемніші часи війни, ти даєш шанс не лише собі, а й своїм людям на майбутнє. Війна не прощає слабкості. Вона не дає другий шанс тим, хто ухвалює рішення, керуючись ілюзіями. Справжній лідер спирається не на надію, а на силу волі, знання та здатність ухвалювати рішення, які сьогодні можуть бути болісними, але завтра врятують цілу націю.

31. **Недооцінювання противника є помилкою командира, але переоцінювання можливостей противника є трагедією усього війська, бо навіть якщо є шанси перемогти – морально військо вже програло…** Недооцінювання сили або ресурсів противника може призвести до надмірної самовпевненості, що згодом обернеться серйозними втратами. Однак ще більш небезпечним є переоцінювання його можливостей. Це створює атмосферу страху, розгубленості й паралічу волі до перемоги. Якщо військо не вірить у свою здатність перемогти через те, що перебільшує силу ворога, то навіть малий успіх супротивника може посіяти сумніви в лавах військових і призвести до психологічної поразки.

32. **Переважаючого за ресурсами противника можна перемогти тільки тоді, коли він жертви своїх воїнів на полі бою буде сприймати не як загибель воїна-захисника, а як безглузді втрати за бажанням людини, яка війною зміцнює свою владу. Вплив на свідомість нації противника є основою наближення закінчення війни. Війна до останнього воїна та цента у свідомості нації противника має стати боротьбою за її збереження, але це одне із найважчих завдань військового та державного керівництва протиборчих сторін.** Велика перевага ворога в ресурсах – це не вирок. Щоб здобути перемогу, потрібно звернути увагу не тільки на стратегію, а й на моральний стан супротивника. Коли солдати почнуть розуміти, що їхні жертви не приносять нації користі, а лише сприяють зміцненню диктатури чи влади окремої особи, моральний дух буде зруйновано. Ключовою стає боротьба за свідомість нації: якщо супротивник не відчує потреби продовжувати конфлікт, війна настане в точці, де обидві сторони більше не матимуть сил для подальшої боротьби.

33. **…війна між росіянами та українцями – це вічний історичний конфлікт між двома різними за ідентичністю націями, в якому одна нація агресивна та бачить своє процвітання за рахунок інших, а інша прагне до мирного та незалежного життя із власним стратегічним баченням свого розвитку. Країна з майбутнім постійно буде боротися проти країни, яка живе минулим…** Цей конфлікт є не лише військовим, а й культурним, ідеологічним, історичним. Україна, як нація, орієнтована на майбутнє, прагне бути частиною європейської спільноти, має стратегічне бачення розвитку. росія ж, орієнтуючись на велич минулих імперій, не може дозволити Україні досягти незалежності, бо це підриває її авторитет на міжнародній арені. Це протистояння між двома світоглядами, де кожна сторона не просто бореться за території, а й за майбутнє свого народу та нації.

34. **Часто посереднього командира від видатного відрізняють не їхні стратегії чи маневри, а їхнє бачення: вони просто дивляться на ту саму проблему з різних кутів. Видатний командир, який вільний від мертвої хватки традицій, природно обирає**

правильну стратегію. Видатний командир володіє здатністю бачити ситуацію в ширшому контексті, не обмежуючись традиційними стратегіями чи усталеними підходами. Його рішення не обов'язково найочевидніші, але вони завжди оптимальні для конкретної ситуації. Це не лише питання технічної підготовки, а й глибокого розуміння психології війни, урахування людського чинника і здатність діяти в умовах постійної невизначеності.

35. **…у війні з більш потужним противником головне не те, що втратили або можемо втратити, головне те, що врятовано або можна врятувати…** Коли ви стикаєтеся з більш потужним противником, важливо зосереджуватися не на втратах, а на тому, що ще можна врятувати, зберегти або захистити. Війна – це не завжди питання безумовної перемоги, а питання збереження життєздатності, здатності адаптуватися до обставин і не допустити повного знищення. У важкі моменти саме спроможність зберегти те, що є важливим для нації, дає можливість продовжувати боротьбу та забезпечити майбутнє.

36. **Ніколи не дай своєму ворогу шансів обманути тебе, а тим більше не дозволяй цього зробити своїм друзям…** Бо коли ворог бреше – це очікувано, це його природа. Але коли друг ховає правду, маніпулює або зраджує – це вже отрута всередині твого власного війська, системи, держави. Ворог руйнує зовні, а зраджений довірою тил – зсередини. А тому головна увага командира – не лише на фронті, а і в серці кожного, хто поруч. Довіра – це зброя. Але ще більша зброя – це вчасна підозра. Війна – це не лише стрілянина, це щоденна боротьба за істину, яка захищає тебе краще за будь-який бронежилет.

Висновки

Сьогодні дослідження філософії війни в контексті російсько-українського протистояння дозволяє нам не просто осмислити події, що відбуваються, а глибоко зазирнути у природу збройної боротьби XXI століття – такої, якою вона постала, без маски романтизму, без ілюзій про "благородні" війни минулого, і без класичних канонів, що втратили актуальність на полі бою нового типу.

Це дослідження відкриває:

1. Нову етику війни.

У цій війні зміст понять "ворог", "захисник", "жертва" та "герой" припинили бути чорно-білими. Ми стикаємось з новою моральною реальністю, де солдат – не просто боєць, а філософ із автоматом, а кожна стратегічна помилка коштує не тільки території, а й сенсу.

2. Зсув у логіці сили.

Сила більше не вимірюється кількістю танків чи солдат. Справжня перевага – у волі, ідеї, здатності адаптуватися, мислити нестандартно. Це переосмислення – ключ до розуміння перемоги у війні, де слабший може витіснити сильнішого.

3. Розширення воєнного мислення.

Наука про війну більше не належить лише військовим академіям. Цивільні, науковці, аналітики, інженери, психологи стали учасниками збройного спротиву, не тримаючи зброї в руках. Це зшиває воєнну філософію з наукою, технологією, гуманітарними знаннями.

Чим ця інформація корисна?

для військових: вона дає розуміння, а не тільки наказ. Командир, який розуміє природу війни, краще ухвалює рішення в умовах невизначеності; вчить гнучкості мислення – розширює стратегічний горизонт; допомагає формувати нові настанови та постулати, адекватні сучасній реальності;

для науковців: це живий матеріал для переосмислення класичних теорій війни, влади, ідентичності, культури; створює платформу для міждисциплінарного діалогу; філософи, історики, соціологи, правознавці можуть спільно творити нову гуманітарну мову осмислення

збройного конфлікту; дозволяє будувати нові концепції безпеки, свободи, відповідальності та лідерства.

Рекомендації

російсько-українська війна змінила саму філософію ведення збройної боротьби, зруйнувавши традиційні уявлення про силу, стратегію та перемогу. Цей конфлікт став не лише військовим протистоянням, а й боротьбою світоглядів: між імперським насильством і прагненням до свободи, між минулим та майбутнім.

Війни більше не є конфліктами, що завершуються традиційною військовою перемогою. Вони стають багатовимірними, коли військова сила поєднується з економічним, інформаційним і технологічним протистоянням.

Україна довела, що перемога – це не лише знищення противника на полі бою, а й підрив його спроможності вести війну. росія, попри тимчасові військові успіхи, зазнала стратегічної поразки, адже її міжнародна ізоляція та внутрішня криза вже є незворотними.

Сучасна війна показала, що сила більше не вимірюється виключно кількістю військ і техніки. Гнучкість, інноваційність, швидкість адаптації до нових умов та воля до боротьби стали визначальними факторами.

Стійкість нації під час війни залежить не лише від армії, а й від здатності суспільства до самоорганізації, витривалості та жертовності. Війна змінює суспільний устрій, економіку та політичні системи держави, перетворюючи її або на єдиний, згуртований механізм, або на жертву агресора.

Командування під час війни потребує відмови від групового мислення, постійного пошуку нових стратегій і готовності приймати відповідальність за долю нації. Лідер – це не той, хто думає як більшість, а той, хто змушує більшість думати, як він.

Насильство ніколи не приносить довготривалої перемоги, якщо воно не підкріплене стратегічним баченням майбутнього. Перемога у війні – це не лише розгром ворога, а й здатність закласти основи миру, безпеки та розвитку держави.

Подяки

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів за тематикою статті.

Використані джерела

1. Clausewitz, C. von. (1984). *On War* (Edited and translated by M. Howard & P. Paret). Princeton University Press.
2. Sun Tzu. (2009). *The Art of War* (Translated by L. Giles). Skyhorse Publishing.
3. Mao, Z. (2000). *On Guerrilla Warfare* (Translated by S. B. Griffith). University of Illinois Press.
4. Liddell Hart, B. H. (1991). *Strategy: The Indirect Approach*. Penguin Books.
5. Gerras, S. J., & Wong, L. (2016). *Changing Minds in the Army: Why It's So Difficult and What to Do About It*. Strategic Studies Institute. https://press.armywarcollege.edu/monographs/346
6. United States Army Futures Command. (2020). *Army Futures Command Vision*. U.S. Army. https://armyfuturescommand.army.mil/about/vision
7. Freedman, L. (2017). *The Future of War: A History*. PublicAffairs.
8. Вєлов, В. (2022). Випереджувальне оборонне планування: шлях до стримування агресора. *Оборонний вісник, 4,* 12–21. https://www.defensebulletin.ua/issue4
9. Moseley, A. (n.d.). *A Philosophy of War*. https://www.hugoperezidiart.com.ar/epistemologia-pdf/Moseley_A_Philosophy_of_War.pdf

10. Hooker, R. D. Jr. (2019). *The Character and Conduct of Modern War*. https://web.ung.edu/media/university-press/Beyond%20Vom%20Kriege%20sample%20chapter.pdf
11. Коваль, В., & Семененко, О. (2023). Іррациональні війни в контексті сучасної світової геополітичної обстановки: український аспект. *Military Science Journal*, *1* (1), 14–32. https://doi.org/10.62524/msj.2023.1.1.02
12. Paret, P. (Ed.). (1992). *The Oxford History of Modern War*. Oxford University Press. https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/4F/4FE6BEDB616C0FD2603CA0D307DEE670_MODERN_WAR.pdf
13. Libicki, M. C. (1995). *The Mesh and the Net: Speculations on Armed Conflict in a Time of Free Silicon*. National Defense University. https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1140&context=monographs
14. Gouré, D. (2019). *The Nature of Warfare: Has Clausewitz Maintained Relevancy? ARMOR*, Fall (pp. 4–10). https://www.moore.army.mil/armor/earmor/content/issues/2019/Fall/4Cook-Wharton-Slider19.pdf
15. Echevarria, A. J. II. (2017). *Clausewitz's Theory of War and Victory in Contemporary Conflict*. *Parameters*, *47* (4), 5–16. https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3100&context=parameters
16. U.S. Marine Corps. (1997). *MCDP 1 Warfighting*. Department of the Navy. https://www.marines.mil/portals/1/publications/mcdp%201%20warfighting.pdf
17. *An Annotated Guide to Tactics: Carl von Clausewitz's Theory of the Combat*. (2019). U.S. Army Maneuver Center of Excellence. https://www.usmcu.edu/Portals/218/AnnotatedGuidetoTactics_web.pdf
18. Libicki, M. C. (1995). *Armed Conflict in the 21st Century: The Information Revolution and Post-Modern Warfare*. Strategic Studies Institute. https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1140&context=monographs
19. Dubik, J. M. (2022). *Retired Lt. Gen. James Dubik talks with students about the ethics of war*. U.S. Army. https://www.army.mil/article/257549/retired_lt_gen_james_dubik_talks_with_students_about_the_ethics_of_war
20. *Systems Confrontation and System Destruction Warfare: How the Chinese People's Liberation Army Seeks to Wage Modern Warfare*. (2017). RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1708.html
21. *Leveraging Complexity in Great-Power Competition and Warfare.* Vol. I. (2021). Framework. RAND Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA500